੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਭੂਮਕਾ

੧.

ਦੁਨੀਆਂ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਧਰਮ ਫੈਲ ਦਾ, ਪਾਪ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ, ਅਤਿਆਚਾਰ ਵਧਦੇ, ਗ਼੍ਰੀਬ ਦੁਖਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਸਾਧੂ ਸਤਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਜਰਵਾਣੇ ਮਨ ਭਾਂਉਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਦੋਂ ਓਦੋਂ, ਈਸ੍ਵਰ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਉਹਨਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਮਾਨ ਮਤੇ ਜਾਬਰ ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁਖ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਖਾਲਿਕ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਤੜ-ਫੜਾਂਦੀ ਹੈ, ਓਦੋਂ ਓਦੋਂ ਹੀ ਖਾਲਿਕ ਕੋਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ "ਜੁਗ ਜੁਗ ਮੈਂ ਹਮ ਅਵਤਰੈਂ ਅਪਨੇ ਭਗਤਨ ਕਾਜ" ਆਦਿ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਉਂਦਾ

ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਵ-ਤਾਰ ਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਐਉਂ ਮੰਨਣ ਕੀਤਾ ਏ:-

"ਹਰਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ
ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ।"

† † † † †

"ਸਤਿਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥ ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁ-ਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ। ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥ ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ॥ ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥"

੨.

ਅਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨੀ ਦਿਨੀਂ ਇਸ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਵੀਰ ਜਨਨੀ ਦੀ ਡਾਢੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੋ

ਰਹੀ ਸੀ। ਯਵਨ ਰਾਜ ਜੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਸਤਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੁਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੂ ਬੇਟੀਆਂ ਯਵਨ ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਯਵਨਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਭਾਰਤ, ਅੰਨ, ਜਨ, ਧਨ ਪੂਰਤ ਭਾਰਤ, ਦੀਨਾਂ ਦੀਨ ਪ੍ਰਾਧੀਨ ਹੋਈ, ਅਪਨੀ ਸੁਖ ਸੰਪਤਾ ਤੇ ਗੌਰਵ, ਲੁਟਾਕੇ ਵਿਦੇਸੀਆਂ ਦੀ ਲਿਤਾੜੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਅਰਾਮ ਤੇ ਚੈਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ। ਕਦੀ ਬਾਬਰ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੀ ਤੈਮੂਰ ਲੁਟ ਮਾਰ ਆ ਮਚਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੀ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਆ ਕੜਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਦੀ ਅਬਦਾਲੀ ਪਾਪ ਲੀ ਵਰਤਾਕੇ ਹੂੰਝਾ ਫੇਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ, ਜਦੋਂ ਲੋਕੀਂ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਣ। ਸੁਖ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਏਹ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈਸੀ ਵੀ ਅਸਲੋਂਹੀ ਸਚ ਤੇ ਠੀਕ ਕਿ-

"ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਲਾਹੇ ਦਾ ਤੇ

ਰਹਿੰਦਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹੇ ਦਾ।"

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ, ਪਰਮ ਪੂਜਯ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਚਿੱਤ੍ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਸੱਯਦ ਸ਼ੇਖ ਮੁਗ਼ਲ ਪਾਠਾਨ,
ਜ਼ਾਲਮ ਭਏ ਜਬੀ ਬਲਵਾਨ।
ਹਿੰਦਨ ਕੋ ਦੁਖ ਦਯੋ ਮਹਾਇ,
ਦੇਵਨ ਕੇ ਮੰਦਰ ਗਿਰਵਾਇ।
ਘੋਰ ਨਾਥ ਸੇ ਔਘੜ ਸਾਧੂ,
ਪੰਡਿਤ ਦਤ ਸੇ ਸੁਮਤਿ ਅਗਾਧੂ।
ਮਰਵਾ ਚੀਲਾਂ ਕੋ ਖੁਲਵਾਏ,
ਕੇਚਿਤ ਮੇਖੈਂ ਠੋਕ ਸੁਕਾਏ।
ਕੇਚਿਤ ਕੱਚੇ ਚੰਮ ਮੜ੍ਹਾਏ,
ਕੇਚਿਤ ਕੁਤਿਓਂ ਸੇ ਤੁੜਵਾਏ।
ਤੁਰਕ ਹੋਵਨਾ ਜਿਨ੍ਹੈ ਨ ਮਾਨਿਓ,
ਤਿਨਤਿਨਕੋਅਤਿਦੈਦੁਖਹਾਨਿਓ।
ਯਗ ਹਵਨ ਕੋਈ ਕਰਨ ਨ ਪਾਏ,
ਕਰੇ ਜੋਤਹਿੰਦੂਖਦੇਤਮਹਾਇ।
ਸੁੰਦਰ ਪਿਖੈਂ ਜਾਹ ਕੀ ਤਰਨੀ,

ਪਕੜ ਕਰੈਂ ਬਲ ਸੋਂ ਨਿਜ ਘਰਨੀ ।

ਕਾਜ਼ੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕਰ ਸਾਰੇ,

ਸਾਚੇ ਕੋ ਝੂਠਾ ਕਰ ਡਾਰੇ ।

ਆਹ ! ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਵਾਗ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੀਕ ਢੁਕਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਪੂਜਯ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:-"ਕਾਜੀ ਹੋਇ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈਕੇ ਹੱਕ ਗੁਵਾਈ ।"

ਸਿੰਧ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਧ ਦੇ ਅਮੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਅਦਾ-ਲਤੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਉਤੇ ਸ਼ਿਕੈਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਵੱਢੀ ਖਾਂਦੇ ਹੋ । ਅਗੋਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਨੂੰ ਮਦੱਈ ਤੇ ਮੁਦਾਲੈਹ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਫ-ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਆਹ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਸੁਕੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਭੂਮੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ

ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਥਕ ਹੋਈ:-

ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਅੰਧੇਰ ਹੈ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਹੁਬਿਧਿ ਲੋਆ। ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਜਗਤ ਤੇ ਧਉਲ ਉਡੀਣਾ ਨਿਸ ਦਿਨ ਰੋਆ। ਬਾਝ ਦਯਾ ਬਲ ਹੀਨ ਹੋਇ ਨਿਘਰ ਚਲਿਆ ਰਸਾਤਲ ਟੋਆ। ਖੜਾ ਇਕਤੇ ਪੈਰ ਤੇ ਪਾਪ ਸੰਗ ਬਹੁ ਭਾਰਾ ਹੋਆ। ਥੰਮੇ ਕੋਇ ਨਾ ਸਾਧ ਬਿਨ ਸਾਧ ਨਾ ਦਿਸੈ ਜਗ ਵਿੱਚ ਕੋਆ। ਧਰਮੁ ਧਉਲ ਪੁਕਾਰੈ ਤਲੈ ਖੜੋਆ।

ਭਈਅਧਿਕ ਜਬਐਸਵਿਰਾਮੀ। ਤਬਵਿਚਾਰਈਸਰ ਜਗਸੁਆਮੀ। ਪਾਲਨ ਹੇਤ ਜੁ ਸਨਾਤਨ ਨੇਤੇ। ਵੈਦਕ ਧਰਮ ਰਖਨ ਕੇ ਹੇਤੈ। ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ। ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਜਗ ਮੈ ਸੁਖ ਭੂਪ।

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧਰਨੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ-

"ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸਟ ਅਪਾਰਾ। ਤਬ ਤਬ ਦੇਹ ਧਰਤ ਅਵਤਾਰਾ।" ਤਬਾ ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤਉਬਾਰਨ। ਦੁਸ਼ਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ"।

ਅਨੁਸਾਰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸ੍ਵੈਰਚਨਾਂ ਦਵਾਰਾ ਇਉਂ ਕਲਮ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

"ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ। ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥ ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰ ਦੁਖ ਰੋਈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਨਾਥ ਜੀ ਸਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੂੜ ਅੰਧਾਰਾ॥ ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ ਵਰਤਿਆ ਹਉਂ ਭਾਲਣ ਚੜਿਆ ਸੰਸਾਰਾ॥ ਪਾਪ ਗਿਰਾਸੀ ਪਿਰਥਮੀ ਧਉਲ ਖੜਾ ਧਰ ਹੇਠ ਪੁਕਾਰਾ। ਬਾਝ ਗੁਰੂ ਡੁਬਾ ਜਗ ਸਾਰਾ॥

'ਕਲ ਹੋਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜ ਹੋਯਾ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।
ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵੇਦਨ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਘਰ ਬਾਰ ਛਡ, ਬਾਬਾ ਕਾਲੂ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਆਸਾਂ ਉਮੈਦਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰਕੇ ਆਪ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਟੁਰੇ ਤੇ ਏਮਨਾ ਬਾਦ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਗ੍ਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਦੇ ਘਰ, ਜਾਕੇ ਉਗ੍ਰ ਤਪ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ:-

"ਰੇਤ ਅਕ ਅਹਾਰ ਕਰ
ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ।
ਭਾਰੀ ਕਰੀ ਤਪਸਿਆ
ਵਡੇ ਭਾਗ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣ ਆਈ।

ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ੍ਰ ਧਿਆਨ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਆਰਤ-ਨਾਦ ਸੁਣਿਆ ਨ ਗਿਆ:-

ਬਾਬਾ ਦੇਖੈ ਧਿਆਨ ਧਰ
ਜਲਦੀ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਿਸ ਆਈ॥
ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ
ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ।

† ‡ ‡ † ‡

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ
ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ ਰਹਿਓਗੀ॥

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਦਿਲ ਏਹ

(੮)

ਦੁਖੜੇ ਸਹਾਰ ਨ ਸਕਿਆ ਤੇ ਝਟ ਪਟ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਕੇ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਿਆ:-

"ਹੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਨਾਥ! ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਰਖ ਲੈ, ਬਚਾ ਲੈ, ਪਾਰ ਲਾ ਲੈ ਹੇ ਸਾਂਈ:-

ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਰਖ ਲੈ ਅਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ ॥
ਜਿਤ ਦੁਆਰੇ ਉਬਰੇ ਤਿਤੈ ਲੈਹੁ ਉਬਾਰ ॥

੩.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਯਗ, ਹਵਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ "**ਸਿੱਖ ਪੰਥ**" ਰੂਪ ਮਨੋਹਰ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਲਾਈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ੮ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪੌਦੇ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਬੜੇ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣੀ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਦਾ ਖੂੰਨ ਪਾਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੰਚਿਆ। ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਧਰਮ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨੇ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ:-

ਯਥਾ -- ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ।
ਕੀਨਾ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ।
ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ।
ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰ ਨਾ ਦੀਆ ।
ਸਾਧਨ ਹੇਤ ਇਤੀ ਜਿਨ ਕਰੀ ।
ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ।
(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਪੰਥ ਦੀ ਵਾਗ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਹਿਤਕਾਰਨੀ ਮਹਾ ਪਰ ਉਪਕਾਰਨੀ ਪਾਵਨ ਤ੍ਰਿਕਾਲਗਜ ਤੇ ਸਰਬਗਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਏਹ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਯਵਨ ਇਸਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਬਰ-ਬਾਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀਏ। ਜਾਤੀਯਤਾ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉੱਕੀ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁਕੀ ਏ। ਸ੍ਵੈ ਅਭਿਮਾਨ, ਸ੍ਵੈ ਸਤਿਕਾਰ, ਨਿਜ ਗੌਰਵ ਖੋ ਬੈਠੀ ਏ। ਇਸ ਦੇ ਧਰਮ ਮੰਦਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਇਸਦੀਆਂ ਬਹੂ ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਹੋ ਰਹੀਏ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਾਲ ਤੇ ਕਮ ਦੇ ਨੌਨਿਹਾਲ ਬੱਚੇ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਟਕੇ

ਟਕੇ ਤੋਂ ਬਿਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਹ! ਏਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸੌਹੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਰਵੀ ਕੀ ਮਜਾਲ ਜੋ ਇਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਤੀ ਤੇ ਮਲਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸਦੇ ਕੰਨ ਤੇ ਜੂੰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸਰਕਦੀ, ਕੋਈ ਉਫ਼ ਤਕ ਨਹੀ ਕਰਦਾ। ਇਸਤੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀਏ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਬਚਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

"ਇਹੈ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ। ਸਮਝ ਲੈਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ।"

ਸਤਿਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰਾਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਸ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਾਈ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਪਿਉਂਦ ਕਰਕੇ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹਰਾ ਭਰਾ ਤੇ ਹਰ ਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਉਤੇ ਯਗ, ਹਵਨ ਆਦਿ ਉਗ੍ਰ ਤਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਮਤ ੧੭ ਪਰ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਕੇ, ਚਾਰ ਵਰਨ ਦੇ ਇਕੋ ਭਾਈ ਬਣਾਕੇ ਚਾਰ ਵਰਨੀ ਹਿੰਦੂਆਂ

ਨੂੰ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਪਿਆਰ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪਰੋਯਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸ-ਤਾਨ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਹੀ ਪਲਟ ਦਿਤੀ। ਜਾਤੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਸੇਵਾ ਦਲ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕੀ ਫੌਜ ਅਰਥਾਤ 'ਖਾਲਸਾ' ਰਖ ਦਿਤਾ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਾਯਾ:--

"ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ।
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ"

ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਆਪ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ:-

"ਛਾਇ ਜਾਤੀ ਏਕਤਾ, ਅਨੇਕਤਾ ਬਲਾਇ ਜਾਤੀ, ਧਾਇ ਜਾਤੀ ਕੁਚਲਤਾ ਕਤੇਬਨ ਕੁਰਾਨ ਕੀ। ਪਾਪ ਪ੍ਰਪੱਕ ਜਾਤੇ, ਧਰਮ ਧਸੱਕ ਜਾਤੇ, ਵਰਨ ਗਰੱਕ ਜਾਤੇ, ਸਹਿਤ ਵਿਧਾਨ ਕੀ। ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਹੁਰੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਹੋਤੇ, ਰੀਤ ਮਿਟ ਜਾਤੀ ਕਥਾ ਵੇਦ ਔ ਪੁਰਾਨ ਕੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਸੂਰ ਮੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਤੀ ਜੋ ਪੈ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕੀ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਏ ਹੀ ਇਸੇ ਲਈ ਸਨ ਕਿ ਅਲੋਪ ਹੋਈ ਯਗ ਹਵਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਮੁੜ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਆਗ-ਮਨ ਸਬੰਧੀ ਫਹਿਲੋ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:--

"ਕੂੜ ਕਪਟ ਸਭ ਛਪ ਗਿਆ, ਸਭ ਸਚ ਵਰਤਾਰਾ। ਫਿਰ **ਯੱਗ ਹੋਮ** ਠਹਰਾਇ ਕਰ ਨਿਜ ਧਰਮ ਸਵਾਰਾ।"

ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸਚੀ ਮੁਹਬਤ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇਹਨ। "**ਯੱਗ ਹੋਮ** ਹੋਵਨਾ ਨਾ ਹਿੰਦ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮੂਲ ਪਾਤਾ ਝੂਲਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਹੀ ਆਜ ਹਿੰਦਵਾਨ ਕੇ॥ ਕਹਿਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮੇ ਨ ਝੂਠ ਜਾਨੋ ਤੀਰ ਜੌ ਨ ਛੂਟਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੁਆਨ ਕੇ॥" ਸਾਹਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਗ ਹਵਨ ਨਾਲ ਅਜੇਹੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਮੜੇ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦ੍ਰ ਸੋਹੇਂ ਹਵਨ ਕੀਤਾ।

ਜਦ ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਜੀਨੇ ਹਵਨ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਮਤੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ:--

"ਏਹ ਤੋ ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ ਸਾਰ। ਕਰਤ ਰਹੇ ਨ੍ਰਿਪ ਮੁਨਿ ਅਵਤਾਰ। ਸੋਤੇ ਹਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੈਂ। ਜਾਂਤੇ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੁਖ ਪਾਹੈ। ਇਕਤ੍ਰੇ ਹੈ ਦੁਖਭਿਖ ਅਤਿਭਾਰੀ। ਹੈ ਪੜ ਰਿਹੋ ਨਾ ਵਰਸਤ ਬਾਰੀ। ਦੂਸਰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਮੰ-ਝਾਰੇ। ਮਹਾ ਪਰੀ ਪੜ ਰਹੀ ਅਪਾਰੇ। ਤ੍ਰਿਤਏ ਜੋ ਨਰ ਨਾਰੀ ਆਰਜ। ਹੋਇ ਰਹੇ ਨਿਜ ਧਰਮੋਂ ਖਾਰਜ। ਪਾਪ ਕੁਕਰਮਨ ਮੈਂ ਅਤਿ ਲਾਗੇ। ਇਸੀ ਹੇਤ ਬਨ ਰਹੇ ਅਭਾਗੇ। ਜਗ ਹੋਮ ਲੋ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਜੇਹੈ। ਹਾਕਮ ਤੁਰਕ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਹੈ। ਹਮ ਜਬ ਹਵਨ ਯਗ ਕਰਵੈਹੈ। ਖੁਸ਼ ਹੋ ਘਨ ਜਲ ਬਹੁ ਬਰਸੈਹੈ। ਦੁਰਭਿਖ ਨਸੇ ਅੰਨ ਬਹੁ ਥੈਹੈਂ। ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸਭ ਕਰਨੇ ਲਗ ਜੈ ਹੈ। ਨਸੈ ਅਵਿਦਿਆ ਵਿਦਿਆ ਐਹੈ। ਸੂਰਵੀ-ਰਤਾ ਦ੍ਰਿੜ ਪ੍ਰਗਟੈਹੈ। ਵਰਨਾਸਰਮੀਜਨਹੈਜੇਤੇ। ਕਾਇਰਤਾ ਕਰ 'ਪੂਰਨ ਤੇਤੇ। ਉਨੈ ਹਵਨ ਕੀ ਪਵਨ ਲਗੈ ਜਬ। ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਯਾੜਨ ਸੇ

ਹੈਹੈ ਸਭ। ਸੂਰ ਬੀਰਤਾ ਉਰ ਮੇ ਜਗ ਹੈ। ਧਰਮ ਪੁਰਾਤਨ ਕਰਨੇ ਲਗ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੇਹ ਅਰੋਗ ਕ੍ਰਾਂਤੀ। ਵਿਜਯ ਗਯਾਨ ਸੰਤਿਤ ਸੁਖ ਦਾਤੀ। ਨਿਰਭੈਤਾ ਜਸ ਗੁਨ ਦੈਵੀ ਸਭ। ਹੋਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਗੁਰੁ ਘਰ ਮੈ ਤਬ। ਬਾਲਿਕ ਭਾਗਵਾਨ ਪ੍ਰਗਟੈਹੈ। ਰੋਗ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿ ਨਸੈਹੈ। ਕਾਮਾਦਿਕ ਜੋ ਅਸੁਰੀ ਸੰਪਤ। ਯਗ ਹੋਮ ਕੋ ਪਿਖ ਕਰ ਕੰਪਤ। ਉਤਮ ਗੁਣ ਸਤਿ ਆਦਿਕ ਜੇਹੈ। ਬਾਵਨ ਕਹੇ ਵੇਦ ਰਿਗ ਮੇਹੈ। ਸੋ ਅਵੱਸ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟੈਹੈ। ਹੋਮ ਯਗ ਬਿਧਵਤ ਜਬ ਥੈਹੈ।"

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਐਡੀਸਨ ੬)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਦਵਾਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ-

"ਤਿਤ ਘਿਅ ਹੋਮ ਜਗ ਸਦ ਪੂਜਾ ਜਿਤ ਪਇਐ ਕਾਰਜ ਸੋਹੈ ॥"

ਹੋਰ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ, ਪਰ ਸਥਾਨਾਭਾਵ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਨਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ॥ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਰਮ ਨੂੰ

ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯਗ ਹਵਨ ਆਦਿ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥ ਆਪ ਜੀਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਯਗ, ਹਵਨ ਦੀ ਰਖਿ-ਆ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਆਪ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚ ਦਸੀ ॥

ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਦਿਨ ਦੂਣੀ ਉੱਨਤੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਜਦ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਯਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਲਸਾਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਨਾ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਸਮੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਉਦੇਸ਼ "ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ। ਦੁਸ਼ਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਖਾਰਨ" ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਭੁਲਹੀ ਬੈਠਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਖਾਲਸਈ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਭਾਈਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਕੇ ਬੜ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੇਹੇ ਅਸਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਨਹੀ ਛਡਣਾ ਸਾਧਤੇ ਸੰਤ

ਮੀਆਂ'' ਖਾਲਸਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੁਖ ਵਰਤਾਨ ਦੀ ਥਾਉਂ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਬੈਠਾ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰਿਛਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੌਬਤ ਖਾਨਾ ਜੰਗੀ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਤਬਾਹੀ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਸ਼ਚਾਤ ਬਾਬੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤਾਂ ਖਾਲਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਯਗ ਹਵਨ ਆਦਿ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਪਾਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਗਯਾਨੀ ਗਯਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਂਵ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਕਬਿਤ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸੈਂ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਯੰਤ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਬੀਏ ਜੋਊ ਸੋਊ ਚਾਲਾਐਸ ਥੇ ਚਲੇ। ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤਿਨੈਂ ਅਰਪੈ ਥੇ ਗੁਰੂ ਹਿਤ ਰਾਖਬੇਕੋ ਹਿੰਦ ਜਿੰਦ ਦੈਨ ਚਾਹੈ ਥੇ ਭਲੇ। ਲੋਭ ਰਾਜ ਸਾਜਕਾ ਬਿਆਪਿਓ ਦਰਾਜ ਤਿਨੈ ਸਮਰੈਂ ਪੈ ਕਮਰੈਂ ਕਸੀ ਥੀ ਅਮਰੈਂ ਵਲੇ। ਜਤ ਸਤ ਤਪ ਜਪ ਤੋਖ ਧਾਰੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਪਾਰੀ ਗੁਰੁ ਸਿੱਖੀ ਵਾਰੀ ਰੀਤ ਸਹਿ ਕੈ ਕਲੇ॥ ੧੩॥

ਪਰ ਤ੍ਰੀਆ ਮਾਤ ਧੀਆ ਭਗਨੀ ਲਖੀਆ ਕਰੈਂ ਬੀਆ। ਬੱਤ ਹੇਤ ਕੀਆ ਹੀਆ ਨਾਂ ਚੁਰਾਨੇ ਥੇ। ਪਾਰਤੇ ਪਰਣ ਸ਼ਰਣਾਗਤੈਂ ਸਿਦੀਵ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਰਨ ਅਰਿਨ ਦ੍ਰਿਗ ਮਰਨ ਪਛਾਨੈ ਥੇ। ਰਾਖਤੇ ਭ੍ਰੋਸਾ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਪਰ ਨਿਜ ਕਰਨੀ ਕੋ ਨੀਕੇ ਨਾ ਹੰਕਾਰ ਠਾਨੇਥੇ। ਨਾਮ ਕੇ ਜੱਪਯਾ ਦੇਗ ਤੇਗ ਕੇ ਚੱਲਯਾ ਹਰਿ ਗਯਾਨ ਦਾਨ ਦੱਯਾ ਸਿੰਘ ਛਾਨੇ ਨਾ ਪੁਰਾਨੇ ਥੇ ॥ ੧੭ ॥

† † † †

ਬਸਤਰ ਥੇਰ ਭੂਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸੂਰ ਬਖਤਰ ਅੰਗ ਜੰਗ ਵਖਤ ਸੁਧਾਰਤੈ। ਸੂੰਧ ਦਾੜ੍ਹੇ ਮੁਛ ਅੱਛ ਦਸਤਾਰੇ ਸ੍ਵੇਤ ਸ੍ਵੱਛ ਕਟਿ ਪ੍ਰਤੱਛ ਕੱਛ ਪੱਟ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਧਾਰਤੇ। ਅੰਗਰਖੀ ਗਰ ਭੂਰੇ ਗਾਲਤੀ ਕਮਰ ਕਸੇ ਨਾਦਰੈਂ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼ ਖੇਸ ਚਾਦਰੈਂ ਕੀ ਧਾਰਤੇ। ਅੰਬਰੀ ਪਿਰੰਬਰੀ ਅਜੀਵਕਾ ਰਖਤ ਓਢ ਕੰਬਰੀ ਸੇਪੰਬਰੀ ਕੀ ਛਬ ਛੀਨ ਡਾਰਤੇ ॥ ੧੮ ॥

† † † †

ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੇ ਥਾਟ ਜੋੜ ਮੇਲ਼ ਠਾਟ ਰਾਠ ਕਾਠ ਮੇਲ

ਠਾਨੀਥੇ। **ਹੋਮ ਜੱਗ** ਕਰਵਾਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਟ-
ਵਾਤੇ ਰੌਣਕ ਰਖਾਤੇ ਗਾਤੇ ਸਬਦ ਜਬਾਨੀ ਥੇ।
ਦੇਤੇ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਆਨ ਲੇਤੇ ਸਿੰਘ ਮੋਦ ਮਾਨ
ਥੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਤੇ ਉਪਾਸਕ ਮਹਾਨੀ ਥੇ।
ਦਾਨੀ ਥੇ ਇਮਾਨੀਥੇ ਗੁਮਾਨੀ ਬੀਰ ਮਾਨੀ
ਥੇਸੁਦੇਵਗਨ ਸਾਨੀਥੇ ਬਦੇਹੀ ਸਮਗਯਾਨੀ ਥੇ।

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੰਘ ਕਿਤਨੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਅਚਾਰ ਵਾਲੇ ਭਜਨੀਕ, ਗਜਾਨੀ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਯੱਗ ਹੋਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਅਜੇਹੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਅਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ, ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ (ਇਤਫਾਕ) ਖੰਭ ਲਾਕੇ ਉਡ ਗਿਆ, ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਭੁਲ ਬੈਠੇ, ਚਪਾ ੨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਖਾਲਸਾ ਸਲਤਨਤ ਆਪਸ ਦੀ ਫੁਟ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤਬਾਹ ਕਰ ਬੈਠੇ। ਸਿਖ ਰਾਜ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆ ਡੇਰੇ ਗਡੇ। ਗਜਾਨੀ ਗਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਓਸ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂਦੀਸਿਖੀ

ਦਾ ਫੋਟੋ ਇਸਤਰਾਂ ਖਿਚਦੇ ਹਨਃ--

ਕਬਿੱਤ ॥ ਔਰੈਂ ਰੀਤ ਔਰੈਂ ਮੀਤ ਔਰੈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਖਾਨ ਪਹਿਰਾਨ ਗਜ਼ਾਨ ਮਾਨ ਔਰੈਂ ਜਨ ਕੇ। ਡਾਰੇ ਦਸਤਾਰੇ ਸਾਫੇ ਭਾਰੇ ਹੈਂ ਸੰਭਾਰੇ ਅੱਛੈਂ ਕੱਛੈਂ ਤਜ ਗਏ ਧੋਤੀ ਸੂਥੂ ਤੰਗ ਤਨਕੈ। ਧਾਰੇ ਹੈਂ ਗਰਾਰੇ ਤੰਬੇ ਤਹਿਮਤਅਧਿਕ ਲੰਬੇ ਜਿਨੈਂ ਦੇਖ ਸਿੱਖੀ ਗਊ ਕੰਬੈ ਤੁਰਕ ਗਨ ਕੈ। ਸਿਖੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਕੀ ਸੁ ਕੀਆ ਪਰਦੇਸ ਕੀ ਅਸਿੱਖੀ ਪਹੀ ਪੇਫ਼ਗੀ ਛਿਨਾਰ ਬਨ ਠਨਕੈ ॥

† † † †

ਕੇਈ ਬਾਰ ਪਾਰੈ ਓਰੈਂ ਨਾਕ ਨੋਚੈਂ ਮੋਚਨ ਲੈ ਕੇਈ ਖੋਚੈਂ ਲਤਨ ਕੋ ਸੋਚੈਂ ਨ ਲਖਾਇ ਹੈਂ। ਕੋਊ ਦਾੜ੍ਹੈਂ ਹੀ ਉਖਾੜੈਂ ਮੂਛੈਂ ਪਾੜੈਂ ਝਾੜਨ ਜਿਉਂ ਪੂਛੈਂ ਸੇਤ ਛਾੜੈਂ ਕੋਊ ਸਾੜੈਂ ਦਵਾ ਲਾਇ ਹੈਂ। ਬਗਲੈਂ ਉਪਾਰੈਂ ਕੋਊ ਭੌਹੈਂ ਸੌਹੈਂ ਕੀ ਉਖਾਰੈਂ ਨਾਸਿਕਾ ਕੇ ਫਾਰੈਂ ਹਾਥ ਮਾਥ ਪੈ ਚਲਾਇ ਹੈਂ। ਸਿਖਨ ਕੇ ਪੂਤ ਮਜਬੂਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਵਾਰੇ ਹਾਇ ਵੇ ਕਸਾਈ ਰਹੇ ਸਿੱਖੀ ਗਊ ਘਾਇਹੈਂ।

ਨਿਜ ਤ੍ਰਿਯ ਤਜ ਕੁਲਟਾ ਬਿਭਚਾਰਨ ਮੁੰਡਿਓਂ ਸੰਗ ਰਮੈਹੈਂ ਜੇ। ਤਿਨ ਕੇ ਸੰਗੀ ਬਾਦ ਫਿਰੰਗੀ ਬਹੁਤ ਨਮਰਦ ਥਵੈ ਹੈਂ ਜੇ। ਸਿੰਘ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਬਜੇ ਵਾਰੇ ਤਿਨੈ ਮਸਖਰੀ ਲੋਗ ਕਰੈਂ। ਸਟਮ ਹਿਆਉ ਸੁਕਰਮ ਧਰਮ ਤਜ ਪੈ ਕੁਕਰਮ ਮੈ ਸੋਊ ਮਰੈਂ ॥

* * * *

੪.

ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਏਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਪਾਪ ਅਤੇ ਉਪਦ੍ਰਵ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਸਿਖ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਰਝਾ ਹੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਮਨਮਤ ਰੂਪ ਖਿਜ਼ਾਂ ਨੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਛਡੀ। ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਮਕ ਲਗ ਗਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਲੋਕ ਉਕਾ ਹੀ ਛਡ ਬੈਠੇ। ਅਜੇਹੇ ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਬਿਕਰਾਲ ਸਮੇਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਫਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਥਕ ਹੋਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂ ਕਵੀ 'ਚੇਤਨ' ਜੀਨੇ ਇਉਂ ਦਸਿਆ ਹੈ:--

'ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਖਾਲਸੇ

ਨੇ ਛਡ ਦਿਤ ਰਾਹ ਤੇ ਕਰਾਹ ਆਨ ਮੱਲਿਆ। ਬੁਰਛਿਆਂ ਨੇ ਲੁਟਮਾਰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਖੂਬ ਕੀਤੀ, ਨਿਰਬਲਾਂ ਨਿਰਦੋਸਿਆਂ ਗ੍ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦਬਲਿਆ। ਅਤ ਦਾ ਤੇ ਰਬ ਦਾ ਹੈ ਵੈਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਧੁਰੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤਖਤਾ ਉਥਲਿਆ। ਫੇਰ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਲਾਨ ਲਈ ਉਸੇ ਜੋਤ ਨਿਜ ਰੂਪ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਘਲਿਆ।"

ਧਰਨੀ ਦੀ, ਗਊ ਗ੍ਰੀਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੁਖੜ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਸੰਮਤ ੧੮੭੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤਿਥਿ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਭੈਣੀ ਨਾਮੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਮੁੜ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਗਯਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਸਿਆ ਹੈ:-

"ਹੁਕੇ ਛੁਡਵਾਏ ਰਖਵਾਏ ਕੇਸ ਮੋਨਿਯੋਂ ਕੇ

ਸੁਧਾ ਛਕ ਥਾਏ ਸਿਖ ਭਾਗ ਜਿਨੈ ਜਾਗਿਓ ॥ ਫੈਲਿਓ ਜਸ ਭਾਰੀ ਸਿੱਖ ਥੀਏ ਤਾਂਹਿ ਕੇ ਅਪਾ-ਰੀ ਸਿਖ ਪੰਥ ਬਿਰਧਾਯੋ ਨਾਮ ਰਸ ਪਾਗਿਓ ।। ਫੀਮ ਭੰਗ ਪੋਸਤ ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਸ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਠਗੀ ਤਜ ਥੀਏ ਸੰਤ ਸਤਿਜੁਗ ਆਗਿਓ ॥"

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰਜੋ ਆਪ ਜੀਨੇ ਸਿਖਧਰਮ ਤੇ ਭਾਰਤਭੂਮੀ ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਦਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਸਮਾਧਾਨਤਾ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾਂ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਦਸਮੇ ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਪੇਸ਼ਵਾ ਦਸਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਿਗਰ ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ, ਪਰਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਕ ਦੋ ਦੋਹਰੇ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੋਹਰੇ ਏਹ ਹਨ 'ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ। ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨੀਓਂ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ

ਹੀ ਦੇਹ॥ ਜਿਨਕਾ ਹਿਰਦਾ ਸੁਧ ਹੈ ਖੋਜ
ਸਬਦ ਮੈਂ ਲੇਹ॥

ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਏਹ ਦੋਹਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀਦੇ ਮੁਖਵਾਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂਜੀਨੇ ਕਿਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਫਿਰਵੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਅਨਭੋਲ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਪਾਣ ਲਈ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹ-ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਹੀ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਨਾ ਆਦ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਨਾ ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ, ਨਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ, ਸੌ ਸਾਖੀ, ਤੇ ਗੁਰਸੋਭਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਏਹ ਦੋਹਰੇ ਕਿਸਨੇ ਘੜੇ? ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਏ? ਅਸਾਂ ਇਸਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਅਸਲੀ ਵਾਕਯਾਤ ਤੇ ਸਚਾਈ ਦੇ ਖੋਜੀ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਦੇ, ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਕੁਝ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਦੋ ਦੋਹਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਏਹ ਹਨ:-

"ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ। ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਬਚਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓਂ ਗ੍ਰੰਥ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਮਾਨੀਓਂ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੇਹ। ਜੋ ਸਿਖ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ ਖੋਜ ਇਨੋ ਮੈਂ ਲੇਹ॥" ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਤਰਾਜੂ ਤੇ ਰਖਕੇ ਤੋਲਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਨਿਰਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਅਤੇ ਚੌਪਾਈਆਂ ਚਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਆਰੰਭ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਏ:-

ਦੋਹਰਾ॥ ਅਬਦਲ ਨਗਰ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਮਨਮੈ ਕੀਆ ਵਿਚਾਰ। ਬੋਲਿਆ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੂਰਤਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ॥ ੧ ॥ ਹੁਕਮ ਹੋਯਾ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ ਬਿਪ ਜਾਤ ਹੰਸ ਰਾਇ। ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੀਨੋ ਕੰਠ ਲਗਾਇ ॥ ੨ ॥ ਪੰਥ ਚਲਿਓ ਹੈ ਜਗਤ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਰਹਿਤ ਬਤਾਈਐ ਖਾਲਸੇ ਸੁਣੋ ਸਿੱਘ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ॥੩॥ ਇਸਦੇ ੨੪ ਵੇਂ ਅੰਕ ਵਿਚ ਏਹ ਦੋਹਰਾ ਔਂਦਾ ਏ:—

ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਮਾਨੀਐ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੇਹ॥ ਜੋਇ ਸਿਖ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ ਖੋਜ ਇਨੋ ਮੈ ਲੇਹ॥ ੨੪ ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਤੀਹਵੇ ਅੰਕ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਏਹ ਹੈ:—

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੇ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਚਲਾਇਓ ਪੰਥ। ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਬਚਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ॥੩੦॥ ਬਸ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹ-ਰਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਭੇਦ ਹੈ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਏਹ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਹੀ ਨਕਲੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਵੀਨਖਾਲਸ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਜਪਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਚਤਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਵਲੋਂ ਬੜਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਏਹ ਕਹਿਕੇ ਝੂਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ

ਏਹ ਦੋਹਰੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਦਸੇ ? ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੁਤ੍ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਚੂਕ ਘੜਿਆ, ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਜੋ ਇਸਦੀ ਸਚਾਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਕ ਨਾ ਭਾਸੇ। ਪਰ ਝੂਠਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਰਹਿਤ ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਜਤਾਣ ਲਈ ਇਸਦੇ ਚਤਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਅੰਕ ੩੫ ਵਿਚ ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੇ ਬਨਾਣ ਦਾ ਸੰਮਤ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਰੁੜ ਗੋਬਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲੀ ਬਾਤ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀ:-

ਸੰਮਤ ਸੱਤਰਾ ਸੈ ਭਏ ਬਰਸ ਬਵੰਜਾ ਨਿਹਾਰ।
ਮਾਘ ਵਦੀ ਥਿਤ ਪੰਚਮੀ ਵੀਰ ਵਾਰ ਸੁਭ ਵਾਰ
॥ ੩੫ ॥

ਬਸ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਸਿੰਘ ਜੀਦਾ ਆਪਣਾ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਏ। ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦਾ ਕਰਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰ(ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ)ਵਿਖੇ

ਏਹ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਮੁਖਵਾਕ ਲਿਖ-ਵਾਯਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸਦੇ ਲਿਖਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਤੋਂ ਇਸਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤ੍ਰੀਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪੂਰਣ ਕੀਤਾ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਸੰ: ੧੭੫੬ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਲੈਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਸੰ: ੧੭੬੨ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਯੁਧ ਫਤਹ ਕਰਕੇ ੧੩ ਕਤਕ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜੇ। ਏਥੇ ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿਕੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਸੰ: ੧੭੬੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਦਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਅਖੀਰ ੬੩ ਵਿਚ ਪੁਜੇ ਤੇ ਇਥੇ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਿਕੇ ਸੰ: ੧੭੬੫ ਬਿ: ਨੂੰ ਕੌਤਕ ਰਚਾਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਰਹਿਤਨਾਮ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸੰ: ੧੭੫੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ, 'ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ'' ਲਿਖਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਗਦੀ ਦੇਣੀ

ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰ: ੧੭੬੩ ਵਿਚ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਬਣਿਆ, ਸੰ: ੧੭੫੨ ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਨ ਤੋਂ ੧੧ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਹੜੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ? ਇਸਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਰਹਿਤ ਨਾਮਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਰਚਨ ਤੋਂ ਵੀ ੪ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਕੇਹੜੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਦਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ? ਤੇ ਕਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਵਚਲ ਨਗਰ ਪੁੱਜੇ ? "ਝੂਠੇ ਝੂਠ ਚੁਤਾਲੁ ਸੌ" ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦਾ ਪੋਲ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਚਾਂਹਦੇ ਤੇ ਅਸਲ ਗਲ ਦਸਕੇ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

੫.

ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਕਲਕੇ ਰੁਸਤਮ ਰਾਓ ਤੇ ਬਾਲੇ ਰਾਓ ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਥੋੜੀ

ਦੂਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿਤਾ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਨਾ ਮੈ ਕਿਤੇ ਗਿਆ ਨਹੀ। ਏਥੋਂ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਟਿਆਲੇ, ਨਾਭੇ ਬਾਬਾ ਅਜਾ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਵਿਚਰੇ. (ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸ੍ਰ: ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਸਚੇ ਅਨੁਸਾਰ) ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਅਨੁ-ਸਾਰ, ਜੋ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ,:—

ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਬੰਦ ਕਰ ਦੋਇ।
ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ ਭੀ ਤੁਮ ਹੋਇ।
ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਹਮ ਭੀ ਰਖਹਿ ਹਿਰਦੇ ਭਾਵਨੀ ਜੋਇ।
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁਚਬੇ ਰਾਮ ਸਰੋਵਰ ਜੋਇ।
ਬੇਰ ਗਿਆਰਵੀਂ ਹਮ ਚਲ ਆਵਹਿ।
ਤਿਸਤੇ ਕੋਇ ਨ ਹਮ ਲਖ ਪਾਵਹਿ।
ਪੰਥ ਖਲਸਾ ਖੇਤੀ ਮੇਰੀ।
ਕਰਹੂ ਸੰਭਾਲਨ ਮੈਂ ਤਿਸ ਬੇਰੀ।

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ)

ਸ੍ਰੀ ਹਜਰੋਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਕੇ ਗੁਰਤਾ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀ

ਬਾਲਕ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼ ਤੇ ਵਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ ਨਾਮ
ਯਦੀ ਨਰ ਨਾਰੀਲੈ ਅਪਾਰੀ ਭਵ ਤੈਤਰੇ।
ਔਰ ਇਲਹਾਮ ਕਰਤਾਰ ਕਈ ਬਾਰ ਦਯੋ
ਨਾਮ ਦੈ ਉਧਾਰ ਕਰ ਜੀਵਨ ਕਾ ਤੂੰ ਖਰੋ।
ਐਪੈਗੁਰ ਦਸਮ ਦਰਸ ਦੈ ਜੋ ਕਹਿਓ ਤਾਂਹਿ
ਮੇਰੇ ਅਵਤਾਰ ਅੰਸ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੈ ਭਰੇ।
ਯਾਂਹਿਹੇਤ ਤਾਂਹਿ ਨਾਂਹਿ ਔਰਕਾਹਿ ਮਾਂਹਿ ਨਿਜ
ਸਕ੍ਰਿ ਰਖਾਈ ਗੁਰ ਵਾਕ ਦ੍ਰਿਢ ਕੈ ਧਰੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀਨੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗਜ ਵਜਕ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ:-

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੇਰੋ ਹੋਏ ਨਾਮਾ।
ਬਾਢੀ ਸੁਤ ਭੈਣੀ ਕੋ ਧਾਮਾ।
ਤਿਸ ਮਹਿ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਮਮਸਾਰਾ।
ਦੇਸ ਮਾਲਵੇ ਮਹਿ ਅਵਤਾਰਾ।

ਆਦਿ ਬਚਨਾ ਅਨਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦੁਭਾਵ ਹੋਯਾ। ਆਪ ਜੀਨੇ ਮੁੜ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਸ-ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋਈ ਹੋਈ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਾਮਰੂਪਜਲ ਦੇਕੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤਕੀਤਾ।ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਯਾ, ਕਿਅਠ

ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਓਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਉਕਾ ਹੀ ਨਹੀ ਸੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਆਪ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਆਪਨੀ ਹਥੀਂ ਝਾੜੂ ਦੇਕੇ ਪੋਚਾ ਫੇਰ ਤੇ ਰੁਮਾਲ, ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਧੋਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਘਟਾ ਆਦਿ ਝਾੜਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਠੇ ਕਰਕੇ ਆਖਣਾ ਕਿ "ਭਾਈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਛਡੀ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਏਸ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਜਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਓ ਭਜਨ ਪੁਛਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸੁਫਲਾ ਕਰੋ।" ਆਪਦੇ ਉਪ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਹੜਾ ਪਾਮਰ ਤੋਂ ਪਾਮਰ ਪੁਰਸ਼ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਭਜਨ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀ ਸੀ, ਓਥੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਏਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜੇਹੜਾ ਹਾਲ ਸਿੰਘ-ਧਰਮ ਦਾ ਹੋਯਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਸਿੰਘ ਜੀ ਆਕੇ ਮੁੜ ਏਸਦੀ ਬਾਂਹ ਨਾ ਫੜਦੇ ਤਾਂ ਅਜ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਈਸਾਈ ਹੋਯਾ ਨਜ਼ਰ ਔਂਦਾ। ਆਪਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਔਣ ਲਗੀਆਂ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ੭-੮ ਲਖ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਕਾਰਯ ਕਰਮ ਬਨਾਯਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਹੁਕਮ (ਰਹਿਤ ਨਾਮਾ) ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ "ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਠਣਾ ਜੰਗਲ ਜਾਣ ਸਮੇ ਜਲਦਾ ਗੜਵਾ ਨਾਲ ਲਿ-

ਜਾਣਾ ਦੋ ਵਾਰੀ ਮਾਂਜਣਾ, ਸ਼ੁਧ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਸ ਥਾਨ ਤੋਂ ਮਿਟੀ ਲੈਕੇ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਅਰਕਾਂ ਤਾਈਂ ਹਥ ਮਾਂਜਨੇ ਅਤੇ ਪੈਰਭੀ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਮਾਂਜਨੇ। ਦਾਤਨ ਕਰਨੀ ਫੇਰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਸਨੇ ਕੇਸੀਂ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ, ਜੇ ਕੰਠ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਠ ਕਰਨੀ।

ਜਪੁ, ਜਾਪ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹਜਾਰੇ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ, ਏਤਨੀ ਬਾਣੀ ਜਰੂਰ ਕੰਠ ਕਰਨੀ। ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਹੀਂ ਛਕਣਾ। ਪ੍ਰਾਈ ਧੀ ਭੈਣ ਆਪਣੀ ਜਾਨਣੀ। ਪ੍ਰਾਯਾ ਹਕ ਸੂਰ ਅਤੇ ਗਊ ਦੇ ਤੁਲ ਸਮਝਣਾ ਧੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਬੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਛਕਣਾ, ਬਲਦ ਖਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਸਭਦਾ ਸੈਹ ਜਾਣਾ, ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾ।

ਜਪੁ, ਜਾਪ, ਹਜਾਰੇ, ਰਹਿਰਾਸ, ਸੁਖਮਨੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ, ਚੰਡੀਦੀਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ ਅਤੇ

ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀਨਾਲ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਨਾ। ਅਰੰਭ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ:-

ਹੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ, ਮੇਰੇ ਅੰਦ੍ਰ ਜੋ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੀਂ ਅਤੇ ਖੋਟੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਜੋ ਜੀਵ ਹਨ,ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੀਂ। ਹੇ ਜਗਦੰਬਾ ! ਮਹਾਂ ਮਲੇਛ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੀਂ। ਗਊ ਗ੍ਰੀਬ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰੀਂ। ਆਪਣੇ ਸੰਤਖਾਲਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੀਂ। ਇਤਆਦਿਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ। ਹੋਰ ਪਾਠ ਭਾਵੇਂ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋ ਜਾਇ ਪਰ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਨਾਲ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਏਹ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਕਦੇ ਬੋਲਕੇ ਕਦੀ ਅੰਦ੍ਰ ਹੀ, ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਅਪਰਾਧੀ ਜੀਉ ਹਾਂ। ਤੇਰਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਬਿਰਦ ਸੁਣਕੇ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਆਇ ਡਿਗੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਖੈਰ ਪਾਉ, ਅਰ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ। ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਰਖ ਲਈਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇ, ਤਿਥੇ ਰਖਯਾ ਕਰੀਂ, ਅਰ ਹੇ

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਸੋ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਲਈ ਮਨਾਈਂ। ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦਈਂ। ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਤੋਂ ਰਖ ਲਈਂ, ਤੇਰਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਕਦੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਆਸ ੨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੈ ਨਾ ਦੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸਰੀਂ ਨਾ ਸੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸਰੀਂ, ਸਦਾ ਈ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਸੀਂ। ਬਿਨਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭੁਖ ਨਾ ਰਹੇ। ਆਪ ਦੇ ਦਿਤੇ ਉਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸੀਂ। ਏਹ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋਣਗੇ। ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਜਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਬੜਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ। ਜੰਗਲ ਹੋਣ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਟੋਆ ਪੁਟ ਲੈਣਾ, ਜੰਗਲ ਹੋਕੇ ਮਿਟੀ ਪਾ ਦੇਣੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੰਗਲ ਵਲ ਦੇਖਣਾ ਨਹੀਂ, ਮਤ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸਭ ਨੇ ਰਖਣੀ" ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਉਪਰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖ ਆਏ ਹਾਂ ਉਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਜੈਸਾ ਕਿ "ਜਾਂਕੀ ਰਹਿਤ

ਨਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀ ਰੀਤ। ਤਾਕਾ ਭੋਜਨ ਖਾਇਕੈ ਵਿਸਰੈ ਹਰਿ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ।"

ਪੁਨਹ--

'ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਕਾ ਛਕੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।
ਸਿਖ ਨਹੀ ਮੇਰਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ।'

ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਹੀ ਚੁਕਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਲੂ ਕਾਲ ਮਹਾਂ ਬਿਕਰਾਲ ਵਿਚ ਓਹੀ ਸਜਣ ਪਾਰ ਲਗ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਵਕਤਦੇ ਮਾਲਿਕ ਬਾਹਰਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆਕੇ ਉਸਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ, ਯਗ, ਹਵਨ, ਆਦਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਗੇ।

ਹਵਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕਵਲਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਾਲੇ ਰਹਿਤ ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਏਥੇ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਦਸਣਾ ਹੈ ਜੋ ਹਵਨ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਚੀਜ ਪੈਂਦੀਏ। ਯਗ ਹਵਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ੭ ਸਿੰਘ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮੀ, ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ, ਸਣ ਕੇਸੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ। ਜੋ ਕਪਾਹ

ਬਸਤ੍ਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀਹੈ, ਜੇ ਉਨਾਲੇ ਜਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਧੋਤੇਹੀ ਪਰ ਨਿਰਮਲ ਹੋਣ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਹਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਲਿੰਬ ਪੋਚ ਲੈਣਾ ਮਿਟੀ ਨਾਲ । ਉਸ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਗੋਹਾ ਨਹੀ ਪੌਣਾ । ਲਕੜਾਂ ਹਵਨ ਵਿਚ, ਬੇਰੀ, ਪਲਾਹ ਜਾ ਚੰਨਣ ਦੀਆਂ ਪੌਣੀਆਂ । ਇਕ ਸਾਬਤ ਨਲੀਯੇਰ ਲੈਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਦੇਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਜਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਰਖ ਦੇਣਾ । ਹਵਨ ਦੀ ਅਗ ਨੂੰ ਫੂਕ ਨਹੀ ਮਾਰਨੀ । ਪਖੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਕਰਨੀ । ਹਵਨ ਦੀ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਏਹ ਹੈ । ਯਥਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧ ਘਟ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ :—

੧ ਚੰਦਨ ਸੁਰਖ, ੨ ਚੰਦਨ ਸਪੈਦ, ੩ ਛੜ ੪ ਮੁਥ੍ਰਾ ੫ ਇੰਦ੍ਰ ਜੌਂ ੬ ਭੋਜ ਪਤ੍ਰ ੭ ਸੁਪਾਰੀ ੮ ਦਾਖ (ਮੇਵਾ) ੯ ਛੁਹਾਰੇ ੧੦ ਗਰੀ ਖੋਪਾ ੧੧ ਬਦਾਮ, ੧੨ ਗੁਗਲ, ੧੩ ਕੇਸਰ ੧੪ ਮੁਸ਼ਕ ਕਾਫੂਰ ੧੫ ਲੌਂਗ ੧੬ ਤਿਲ ੧੭ ਜੌਂ ਦੇਸੀ, ੧੮ ਕਸਤੂਰੀ ੧੯ ਸੰਧੂਰ ੨੦

ਲੈਚੀ ੨੧ ਘਿਓ, ੨੨ ਖੰਡ। ਬਸ ਧੂਪ ਤੇ ਹਵਨ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਵਿਚ ਏਹੀ ੨੨ ਚੀਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ।

ਵਿਸਥਾਰ ਅਗੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੋਯਾ ਏਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਮਧਾਰੀਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਦੂਜੀ ਤੀਜੀ ਚੌਥੀਐਡੀਸ਼ਨ ਨਾਲੋਂ ਐਤਕੀ ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ, ਛਪਾਈ, ਸਫਾਈ ਦਾ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਹਰਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਫੇਰ ਮਜਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ-ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਇੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ
"ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ"	ਫਗਣ ੧੯੯੬